

ТЕХНОЛОГИИ ПЕРЕВОДА И СРАВНИТЕЛЬНОЕ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ В ЗЕРКАЛЕ НАУЧНОГО НАСЛЕДИЯ АХМЕТА БАЙТУРСЫНОВА

Сборник материалов международной
научно-практической конференции

**Технологии перевода и сравнительное
литературоведение в зеркале
научного наследия Ахмета Байтурсынова**

*Сборник материалов международной
научно-практической конференции*

**Астана
2022**

УДК 80/81

ББК 81.2

Т38

Рецензенты:

Буркова Т.А., доктор филологических наук, профессор Башкирского государственного педагогического университета им. М.Акумлы, Башкортостан, РФ

Булатбаева Г.Н., доктор педагогических наук, Национальная Академия имени Ы.Алтынсарина, г. Астана

Загатова С.Б., кандидат филологических наук, профессор Евразийского гуманитарного института, г. Астана

Научный редактор:

Биженова А.Е., доктор филологических наук, профессор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева

Редакционная коллегия:

Кенжигожина К.С., PhD, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева

Анафинова М.Л., к.ф.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева

Нуркенова С.С., к.ф.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева

Технологии перевода, сравнительное литературоведение и языкознание в зеркале научного наследия Ахмета Байтурсынова. Сборник трудов международной научно-практической конференции. - Астана: ИП «Булатов А.Ж.», 2022. - 170 с.

ISBN 978-601-326-670-1

В сборнике представлены тексты докладов участников одноименной международной научно-практической конференции, проведенной кафедрой иностранной филологии ЕНУ им. Гумилева и посвященной 150-летию Ахмета Байтурсынова. Разносторонность научного наследия великого казахского ученого обусловила представленную тематику включенных в сборник текстов на казахском, русском и английском языках.

Конференция проведена в рамках проектно-целевого финансирования МОН РК «Научные основы модернизации системы образования и науки» (2021-2023, Рег. №OR 11465474) совместно с НАО имени Ыбырая Алтынсарина.

Тексты не подлежали правке и размещены в авторской редакции и стилистике.

УДК 80/81

ББК 81.2

ISBN 978-601-326-670-1

© ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, 2022

ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУДІҢ МАҢЫЗДЫ АСПЕКТІЛЕРІ

А.А.Маделиева

2-курс магистранты

Л.Н.Гумилёв атындағы ЕҰУ

Астана

Аңдатпа: Мақалада қазіргі білім берудегі көптілділік мәселесі қарастырылады. Екітілділік пен көптілділік тәжірибесі көпұлтты елде табиғи жағдайда қалыптасады. Әлемдегі интегративті үдерістер контекстінде көптілді білім берудің рөлі зерттелінеді.

Тірек сөздер: қазақ тілі, орыс тілі, ағылшын тілі, көптілділік, құзыреттілік.

Аннотация: В статье рассматривается проблема полиязычия в современном образовании. Практика двуязычия и полиязычия формируется при естественных условиях в многонациональной стране. Изучается роль полиязычного образования в контексте интегративных процессов в мире.

Ключевые слова: казахский язык, русский язык, английский язык, полиязычие, компетентность.

Abstract: The article deals with the problem of multilingualism in modern education. The practice of bilingualism and multilingualism is formed under natural conditions in a multinational country. The role of multilingual education in the context of integrative processes in the world is studied.

Keywords: Kazakh language, Russian language, English language, multilingualism, competence.

Қазақстандық қоғамның интеграциялық үдерістері білім беруді жаңғыртумен сипатталады. Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халқы Ассамблеясының 12-сессиясында: "Қазақстандықтардың жаңа буыны кем дегенде үш тілді, қазақ, орыс және ағылшын тілдерін еркін меңгеруі тиіс", - деп атап өтті, Еуропада мектеп түлектері мен студенттер арасында бірнеше тілде еркін қарым-қатынас жасау бұрыннан қалыпты жағдайға айналғанын атап өтті. Кем дегенде үш тілді білу-уақыт талабы. Көптілділікті енгізу қол жеткізу жолында үлкен қиындықтарды тудырады. Білім беру бәсекеге қабілетті, жоғары сапалы болуы тиіс, осылайша қазақстандық мектеп түлектері шетелдік жоғары оқу орындарында оқуын оңай жалғастыра алады [1, 1].

ЖОО-ның оқу-тәрбие үдерісіне үш тілде оқытуды енгізу бұл, әрине, негізгі құзыреттерінің бірі үштілділік, еуразиялық көпмәдениеттілік, коммуникативтілік және технократиялық болып табылатын Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2015 жылға дейінгі тұжырымдамасын іске асыру бағытында алға жасалған елеулі қадам [2, 218]. Тұжырымдаманың негізгі ережелерінде университет түлегінің шет тілін сапалы меңгеру қажеттілігі туралы айтылады. Бұл өмірлік қажеттілік, өйткені әлемдегі ғылым мен техниканың қарқынды даму деңгейі қажетті теориялық және практикалық білімді, дағдыларды сапалы әрі толыққанды алу үшін шет тілдерін еркін меңгеруді талап етеді. Бұл ережелер қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде оқытылатын мектептерде сәтті жүзеге асырылуда.

Мектеп қабырғасында алған білім университет қабырғасында бекітіліп, жетілдірілуі керек. Көптілді білім беру-бұл тілдік білім мен дағдыларда, тілдік және сөйлеу іс-әрекетінде, сондай-ақ тілдер мен мәдениеттерге эмоционалды-құндылық қатынасында бейнеленген адамзаттың әлеуметтік маңызды тәжірибесінің "фрагменті" ретінде бірнеше тілді бір уақытта меңгеру негізінде жеке тұлғаны көптілді тұлға ретінде оқытудың, тәрбиелеудің және дамытудың мақсатты, ұйымдастырылған, нормаланатын үштұғырлы үдерісі.

Көптілді тұлға-бірнеше тілдердің белсенді сөйлеушісі, ол: сөйлеу тұлғасы-жеке адамға бір уақытта бірнеше тілде сөйлеу әрекетін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін психофизиологиялық қасиеттер кешені; коммуникативті тұлға-ауызша мінез-құлық қабілеттерінің жиынтығы және әртүрлі лингвистикалық қоғамдардың өкілдерімен бірнеше тілдерді қолданатын қарым-қатынас құралы; лексикалық немесе этносемантикалық тұлға-бірнеше тілдердің лексикалық жүйесінде интеграцияланған дүниетанымдық көзқарастардың, құндылық бағыттарының, мінез-құлық

тәжірибесінің симбиозы. Шет тілдерінің оқытушылары көптілді білім беруді ағылшын тілінде сөйлейтін елдердің мәдениетімен танысу ретінде ғана емес, сонымен қатар қазақстандықтардың өмірі мен тұрмысының ерекшеліктерімен, Қазақстанның рухани мұрасымен және оның әлемдік мәдениетке қосқан үлесімен танысу ретінде түсінеді [3, 3].

Мемлекеттік тілдің басымдығы-Қазақстандағы көп тілді білім берудің негізі. Қазақстан Республикасының Конституциясы көп тілді білім берудің негізі ретінде қазақ тілінің басымдығын бекітеді. Бұл адамдардың және басқа тілдердің, бұл жағдайда орыс және шет тілдерінің ұлттық байланысын анықтайтын ана тілінің үйлесімді өзара әрекеттесу қажеттілігінен туындайды.

Білім беру жүйесін түбегейлі жаңғырту үдерісінде жетекші орын шет тілдеріне де тиесілі. Ана тілімен қатар олар үштілділікті үйлесімді меңгеруді қалыптастыруды қамтамасыз етуге арналған.

Шет тілді мәдениетке баулу, оның өзіндік ерекшелігін түсіну, рухани құндылықтардың жалпы қорына қосқан мәдени үлесін түсіну бүгінде рухани-адамгершілік тәрбиенің негізі болып табылады.

ЖОО-дағы оқу-тәрбие үдерісінің ажырамас және ажырамас бөлігі бірнеше тілді меңгерген және басқа халықтардың мәдениетіне оңай ене алатын көпмәдениетті тұлғаны қалыптастыру бойынша жұмыс болып табылады.

Кафедра оқытушылары мазмұны, лексикалық материалы және терминологиясы бойынша олар әзірленген мамандыққа сәйкес келетін көп тілді білім беруді енгізу бойынша жұмыс жүргізуде. Бірден үш тілді білу оқытушылар мен студенттерге әлем туралы жүйелі ақпарат алуға мүмкіндік береді, өйткені тілде әлемге деген көзқарас, оны түсіну және бағалау, яғни оған деген көзқарас бар.

Студенттердің сөйлеуін дамыта отырып, лингвистикалық санасы бар тұлғаны дамыту мақсаты қойылады. Студенттер күнделікті оқу қызметінде өз білімдерін қазақ, орыс және ағылшын тілдеріндегі сабақтарда жүзеге асыра отырып, әртүрлі жанрдағы мәтіндермен жұмыс істейді: түйіндеме, жарнама, эссе, мәтінге аннотация және шағын жобалар. Үштілділікті меңгеру оларға әртүрлі елдердің тарихын тереңірек зерттеуге, басқа халықтардың мәдени құндылықтарымен танысуға мүмкіндік береді. ЖОО-да үш тілде ("Полиглот", "Көптілділік уақыт талабы", "Тіл білгірлері" дөңгелек үстелі, топтар арасындағы жарыстар) оқу-тәрбие іс-шараларын өткізу дәстүрге айналды. Университет қабырғасында қазақ және шет тілі бойынша арнайы курстарда көптілділікті енгізу бойынша жұмыс жүргізілуде.

Үш тілде білім алуға деген ұмтылыс ең перспективалы болып табылады және Еуропалық Одақ елдеріндегі үрдіске толық сәйкес келеді. Бірнеше тілді үйрену Қазақстанның әлемдік қоғамдастықтың экономикалық және мәдени салаларына интеграциялануына көмектеседі. Қазіргі уақытта өте дана және өзекті сөз бар: сіз неғұрлым көп тілде сөйлесеңіз, соғұрлым көп рет адам боласыз. Тілдерді меңгерген адамдар бір-бірін түсінуге, ынтымақтастыққа және өзара әрекеттесуге қабілетті [4, 2].

Білім берудің жаңа парадигмасы білім беру мазмұнындағы өзгерістерді, заманауи оқытушының қызметін жаңғыртуды жандандырды және қазіргі білім берудің стратегиялық мақсаты – көпмәдениетті, шығармашыл, толерантты, білімді тұлғаны қалыптастыру. Тәжірибе көрсеткендей, маңызды идея – студенттердің дамыған тұлғасын қалыптастыру-мазмұны ақпараттық технологияларды қолдану негізінде құрылған шет тілін оқыту арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. Білім беруді жаңғырту Стратегиясында барлық сатыларда оқыту әдістері мен технологияларын өзгерту, ақпаратты талдаудың, өзін-өзі оқытудың практикалық дағдыларын қалыптастыратын, студенттердің өзіндік жұмысын ынталандыратын, жауапты таңдау және жауапты қызмет тәжірибесін, өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі басқару тәжірибесін қалыптастыратындардың маңыздылығын арттыру қажеттілігі атап көрсетілген. Оқу ортасын ұйымдастыруда ақпараттық технологиялар ерекше рөл атқарады. Оқу үдерісіне ақпараттық технологияларды белсенді енгізу көрнекілік қағидатын іске асыру, жобалық әдісті және оқытудың басқа да стандартты емес нысандарын пайдалану мүмкіндіктерін кеңейтеді, білім алушылардың өзіндік жұмысының рөлі артады.

Шет тілін оқыту қоғам мүшесі, ұжым мүшесі, отбасы мүшесі ретінде адамға өте қажет коммуникативті дағдыларды қалыптастырады. Бұл әңгімелесушіні тыңдауды, қарым-қатынасқа түсуді, оны қолдауды қамтиды.

Әлем тез өзгеруде. Өркениетті дамытудың мақсаты мен логикасы жаһандану, ДСҰ-ға және постиндустриалды қоғамға көшу: таза техникалық дағдылардан интеллектуалды және ақпараттық-технологиялық сапаға көшу болып табылады. Әдістемелік деңгей "Тілдер" оқу пәні принциптерінің жүйесін құрайды: "Тілді үйрету мүмкін емес-тілді тек үйренуге болады" деген белсенділік пен тәуелсіздік және өзін – өзі тәрбиелеу принципі, ана тілінің коммуникативтілігі мен есебі принципі, саралау және интеграция принципі, топтық және жеке көзқарас принципі. Көптілділік жүйесіндегі оқыту қағидаттарының жүйесі: қазақ тілі-орыс тілі-ағылшын тілі; тілдерді оқыту қатар жүреді, тілдер қиылыспайды, ана тілі тірек болып табылады; шет тілін оқыту- сөйлеу ойлауын үйрету, ойды білдірудің жаңа құралдарын және зерттелетін тіл әлемін меңгеру [5, 236].

Тұлғаның көптілді санасының дамуы мыналарды қамтиды: сөйлеуді дамыту алгоритмі психикалық, ауызша және жазбаша қарым-қатынасты қамтиды. Сөйлеуді дамыту-бұл ойлауды дамыту. Сөйлеу ойсыз, оның ішінде озық үдеріссіз мүмкін емес. Сөйлеу ортасына мыналар кіреді: сөз – сөздік – тіл жүйесі. Сөйлеуді дамыту-қарым-қатынас, риторика, сөйлеу мәдениеті.

Осылайша, тіл-бұл деңгей жүйесі: лексикалық – айтылым – грамматикалық. Тіл прагматикасы немесе сөйлеу-қарым-қатынас, қарым-қатынас, өзін-өзі көрсету құралы: ойды білдірудің жаңа құралдарын және зерттелетін тіл әлемін меңгеру.

Қазақ, орыс және шет тілдерін меңгеру қазіргі қоғамда адамзаттың жеке және кәсіби қызметінің ажырамас құрамдас бөлігіне айналуға бастады. Мұның бәрі, жалпы алғанда, бірнеше тілді іс жүзінде және кәсіби түрде білетін және осыған байланысты қоғамда әлеуметтік және кәсіби жағынан беделді позицияны иеленуге нақты мүмкіндік алатын көптеген азаматтардың қажеттілігін тудырады. Өскелең ұрпақты әмбебап, жаһандық құндылықтарға баулу, студенттердің әлемдік кеңістіктегі көрші мәдениеттердің өкілдерімен қарым-қатынас жасау және өзара әрекеттесу қабілеттерін қалыптастыру міндеттерінің бірі.

Осы талаптарға жауап беретін ЖОО-да кәсіби кадрларды даярлау үшін жас ұрпақты даярлаудың пәрменді құралы ретінде қарастырылатын көптілді білімге көп көңіл бөлінеді.

Осыған байланысты қазіргі әлемдегі тілдердің рөлін түсіну бізге тілдерді оқыту және студенттердің тілдік даярлық деңгейін арттыру мәселесін қояды.

Қорытындылай келе, Қазақстан Республикасында көптілді оқытудың белгіленген мәселелері контекстінде барлық мақсатты тілдер бойынша көптілді мамандарды даярлаудың бірыңғай жүйесін (моделін) әзірлеу қажет, оның негізіне сабақтастық, жалғастырушылық, интегративтілік, тұлғаның қоғамдағы қажеттіліктеріне бағдарлану қағидаттары негізделуі тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Н.Ә. Назарбаев. Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан // Казахстанская правда. — № 33(25278). - 2007. - 1 наурыз
2. Н. Ә. Назарбаев Қазақстанның әлеуметтік жаңғыруы: Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай жиырма қадам // Казахстанская правда. — 2012. — № 218-219. - 10 шілде.
3. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы // [ru.government.kz / resources/docs/doc18](http://ru.government.kz/resources/docs/doc18)
4. Қазақстан Республикасында тілдерді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы // edu.gov.kz
5. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. — М., 1987. — 261 с.